

ศึกษาวิเคราะห์การกระทำอัตวินิบาตกรรมของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล An Analytical Study of Suicidal Monk Cases in the Buddha's Life period

อภิโชค เกิดผล

Apichoke Kerdpon

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Interdisciplinary College Thammasat University

Email: mr.apichoke@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 8 สิงหาคม 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 25 ธันวาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 25 ธันวาคม 2564

บทคัดย่อ

การกระทำอัตวินิบาตกรรมของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นรองนั้นอาจกล่าวได้ว่ามีทั้งสิ้นอย่างน้อย 4 กรณี โดยแต่ละเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป เหตุการณ์ทั้งหมดมีทั้งที่เป็นเหตุการณ์ซึ่งส่งผลดีสุดท้ายในทางดีและไม่ดี แต่อย่างไรก็ดีไม่พบว่ามีหลักการในทางพระพุทธศาสนาใดที่บ่งชี้ว่าตัวการกระทำอัตวินิบาตกรรมเป็นการกระทำที่เป็นอกุศลร้ายแรง

จากการศึกษา พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทมิได้มีการประเมินคุณค่าของการกระทำอัตวินิบาตกรรมเอาไว้ โดยถือว่าเป็นเพียงการกระทำหนึ่งที่มีคุณค่าในทางจริยศาสตร์อย่างเป็นกลาง ๆ การจะประเมินคุณค่าในทางพุทธจริยศาสตร์ย่อมต้องอาศัยเงื่อนไขทางจิตใจของผู้กระทำอันได้แก่แรงจูงใจหรือมูลในการกระทำ และสถานะของจิตใจในขณะที่สิ้นชีวิต กล่าวได้ว่าในสำหรับเรื่องอัตวินิบาตกรรมแล้วพุทธจริยศาสตร์ยึดถือเอาสถานะของจิตใจเป็นสิ่งที่มีความเหนือรูปแบบของการกระทำนั่นเอง

คำสำคัญ: อัตวินิบาตกรรม, พระพุทธศาสนาเถรวาท, จริยศาสตร์

Abstract

There are at least four suicidal monk cases in the Buddha's life period which appear in Tipitaka and other scriptures, each case occurred by different objective. There are cases that end up with both good and bad results. However, there is no principle or doctrine indicates that the act of suicide is the seriously evil thing.

According to the study, Theravada Buddhism has no ethical evaluation of the act of suicide, suicide is an action just like other action which is ethically neutral. To ethical evaluate, in Buddhism ethic, must depends on condition of the actor's mind which are motivation and state of mind in the final moment of life. For the suicide issue in the aspect of Buddhism ethic, state of mind is ethically superior to the action.

Keywords: Suicide, Theravada Buddhism, ethic

1. บทนำ

การทำอัตวินิบาตกรรมนั้นเป็นประเด็นทางสังคมที่พบเจอได้ในทุก ๆ วัฒนธรรมและตลอดทุกยุคทุกสมัยของหน้าประวัติศาสตร์มนุษยชาติ การทำอัตวินิบาตกรรมนั้นอาจจะกระทำลงไปด้วยวัตถุประสงค์ความมุ่งหมายที่หลากหลาย บ้างก็เพื่อหลีกเลี่ยงความเจ็บป่วย บ้างก็เพื่อหลบเลี่ยงความทุกข์ทรมานทางจิตใจ และก็มีบ้างที่ได้กระทำลงไปด้วยเหตุผลจิตวิญญาณ แม้การกระทำอัตวินิบาตกรรมจะดูคล้ายกับเป็นเพียงเรื่องส่วนบุคคลแต่ในความเป็นจริงแล้วประเด็นนี้กลับไม่เคยที่จะเป็นประเด็นเฉพาะบุคคลเลย ในทางตรงกันข้ามอัตวินิบาตกรรมกลับเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจและถกเถียงอภิปรายอยู่ในสังคมเสมอมา อีกทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการแพทย์ทุกวันนี้ยังนำเอาการทำอัตวินิบาตกรรมมาประยุกต์ใช้ให้กระบวนการสั้นชีวิตมีความสะดวกราบรื่นมากขึ้นในฐานะของการเป็นความตายที่ดีหรือการณยฆาตรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า การทำอัตวินิบาตกรรมโดยความช่วยเหลือของแพทย์ (physician-assisted suicide) (John Keown, 2004, 31) สิ่งนี้จึงทำให้เรื่องอัตวินิบาตกรรมขยายวงกว้างสู่สังคมมากกว่าเดิม อีกทั้งยังกลายเป็นประเด็นถกเถียงกันในแวดวงวิชาการด้วย ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาและศาสนา วิทยาศาสตร์การแพทย์ หรือแม้กระทั่งแวดวงกฎหมายและการเมืองการปกครอง

การแผ่ขยายวงของความสนใจในสังคมดังที่กล่าวไปข้างต้นทำให้การกระทำอัตวินิบาตกรรมนี้อยู่ในสถานะที่ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงการถูกประเมินคุณค่าในทางสังคมด้วยหลักเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นในทางสนับสนุนหรือในทางคัดค้าน ในสังคมไทยก็เป็นเช่นเดียวกันที่ประเด็นนี้ก็มักถูกหยิบยกขึ้นพิจารณาควบคู่กันไปพร้อมกับประเด็นทางสังคมเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ที่แหลมคมอื่น ๆ เช่น การณยฆาต การทำแท้ง โทษประหาร เป็นต้น ด้วยฐานะที่สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความกลมกลืนกันกับพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างไม่สามารถจะแยกออกได้ เหตุนี้เองพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีส่วนร่วมในการอภิปรายถกเถียงเพื่อหาคำตอบที่เหมาะสมให้กับสังคมไทยอยู่เสมอในฐานะที่เป็นปทัสถานทางคุณค่าที่มีความสำคัญสูงสุดชุดหนึ่งในสังคมไทย

การศึกษาขึ้นนี้จึงมีความมุ่งหมายว่าจะได้ทำการสืบค้นและประมวลเหตุการณ์เกี่ยวกับการกระทำอัตวินิบาตกรรมที่ปรากฏในช่วงพุทธกาลว่าแต่ละเหตุการณ์มีรายละเอียดที่มาที่ไปอย่างไร รวมทั้งค้นหาว่าการกระทำอัตวินิบาตกรรมต่างกรรมต่างวาระเหล่านั้นมีผลลัพธ์อย่างไรตามคติทางพระพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากนี้ยังมุ่งหวังว่าจะสามารถวิเคราะห์สกัดเอาหลักการร่วมบางอย่างจากเหตุการณ์เหล่านั้นออกมาเพื่อพิสูจน์ทราบในเชิงตรรกะว่าการกระทำอัตวินิบาตกรรมนั้นแท้ที่จริงแล้วมีสถานะในทางพุทธจริยศาสตร์อย่างไร

2. เหตุการณ์อัตวินิบาตกรรมในสมัยพุทธกาล

เหตุการณ์อัตวินิบาตกรรมซึ่งปรากฏในสมัยพุทธกาลนั้นอาจมีไม่มากนัก แต่ก็ถือว่ามากพอที่จะเป็นกรณีศึกษาสำหรับการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นนี้ โดยจะทำการกล่าวถึงไปที่ละเหตุการณ์ ดังต่อไปนี้

1) การกระทำอัตวินิบาตกรรมหมู่ของพระภิกษุในเมืองไพศาลี

ในสมัยพุทธกาลได้เกิดกรณีของการตัดสินใจกระทำอัตวินิบาตกรรมของพระภิกษุปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายกรณี แต่การทำอัตวินิบาตกรรมของพระภิกษุที่กล่าวได้ว่าเป็นครั้งใหญ่ที่สุดในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นการทำอัตวินิบาตกรรมของพระภิกษุพร้อมกันมากกว่าหนึ่งรูปแต่ไม่มีปรากฏถ้อยคำบันทึกที่ระบุถึงนามของพระภิกษุเหล่านั้น ความปรากฏในปาราชิกสิกขาบทที่ 3 (วิ. มหา. (ไทย 1/162/134 – 139) ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์เรื่องหมู่ภิกษุผู้เจริญสุกข์มัญฐานกับตาเถรนิคคณทิกะ ประกอบกับในเวสาลีสูตร (ส. ม. (ไทย) 19/985/463 – 465) ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่กรุงเวสาลีหรือกรุงไพศาลี โดยทั้งสองส่วนมีเนื้อหาที่กล่าวถึงเหตุการณ์เดียวกันคือกล่าวถึงเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมคำสอน

เกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน แก่พระภิกษุผู้เป็นสาวกจำนวนมากด้วยวิธีอสุภกัมมัฏฐานและหลังจากได้แสดงธรรมเหล่านี้แล้วก็ได้ทรงหลีกเร้นไปประทับอยู่เพียงแต่พระองค์เดียวโดยตรัสสั่งมิให้ใครเข้าทูลพบปะจะทรงอนุญาตเพียงแค่อภิกษุรูปเดียวที่นำพระกระยาหารจากการบิณฑบาตเข้าไปถวายพระองค์ในแต่ละวัน และในช่วงที่พระพุทธเจ้าทรงหลีกเร้นจากการพบปะสาวกนี้เองก็ได้เกิดเหตุอัศจรรย์วิบัติกรรมหมู่ขึ้นโดยมีบางช่วงบางตอนที่สำคัญในเวสาลีสูตรความว่า “ลำดับนั้น ภิกษุเหล่านั้นสนทนากันว่า ‘พระผู้มีพระภาคตรัสสอนอสุภกัมมัฏฐาน ทรงพรรณนาคุณแห่งอสุภกัมมัฏฐาน ตรัสสรรเสริญการเจริญอสุภกัมมัฏฐานโดยประการต่าง ๆ’ แล้วพากันประกอบความเพียรในการเจริญอสุภกัมมัฏฐานหลายประการ กระทั่งเกิดความรู้สึกอึดอัด เบื่อหน่าย รังเกียจร่างกายของตนจึงพากันแสวงหาศีลตราสำหรับฆ่าตัวตาย วันเดียวภิกษุก็ฆ่าตัวตาย 10 รูปบ้าง 30 รูปบ้าง” นอกจากนี้ในปาราชิกกัณฑ์ที่สามก็ได้กล่าวเพิ่มเติมโดยละเอียดว่านอกจากทำอัศจรรย์วิบัติกรรมแล้วยังมีการให้ผู้อื่นปลิดชีวิตตนด้วย ในบางวันมีจำนวนพระภิกษุที่มรณภาพไปมากถึง 60 รูป⁽¹⁾ ความว่า “ภิกษุเหล่านั้นจึงฆ่าตัวตายเองบ้าง ใช้กันและกันให้ฆ่าบ้าง ภิกษุบางกลุ่มพากันเข้าไปหาตาเถรมิคลิณทิกะบอกว่า ‘ขอโอกาสหน่อยเถิด ท่านช่วยฆ่าพวกอาตมาที่เกิด บาตรและจีวรนี้จักเป็นของท่าน’... เวลานั้น เขาฆ่าภิกษุวันละ 1 รูปบ้าง 2 รูปบ้าง 3 รูปบ้าง 4 รูปบ้าง 5 รูปบ้าง 6 รูปบ้าง 7 รูปบ้าง 8 รูปบ้าง 9 รูปบ้าง 10 รูปบ้าง 20 รูปบ้าง 30 รูปบ้าง 40 รูปบ้าง 50 รูปบ้าง 60 รูปบ้าง” หลังจากที่ได้ทรงออกจากสถานที่หลีกเร้นแล้วกลับพบว่าพระภิกษุผู้มีจำนวนน้อยบางตาลงไปมากจึงตรัสถามพระอานนท์ทำให้รู้สาเหตุความเป็นไป⁽²⁾ และรับสั่งให้พระภิกษุทั้งหลายในที่แห่งนั้นประชุมกันและทรงแสดงธรรมคำสอนเกี่ยวกับเรื่องการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยวิธีอานาปานสติแทนมีเนื้อหาในเวสาลีสูตรความว่า “ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติสมาธิแม้ที่ภิกษุเจริญ ทให้มากแล้ว ย่อมเป็นสภาพสงบ ประณีต สดชื่น เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข และทำบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ ให้อันตรธานไปสงบไปโดยเร็ว...คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก ฯลฯ สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจเข้า สำเนียงว่า จะพิจารณาเห็นความสละคืน หายใจออก ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติสมาธิที่ภิกษุเจริญอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้จึงเป็นสภาพสงบ ประณีต สดชื่น เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข และทำบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ ให้อันตรธานไป สงบไปโดยเร็ว”

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่าในพระสูตรดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงปฏิกิริยาของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีหลังได้รับทราบข่าวจากพระอานนท์ในแง่ที่เป็นการให้โทษหรือการกล่าวถึงวิบากของการกระทำความผิดกล่าวของพระภิกษุที่ทำอัศจรรย์วิบัติกรรมแต่อย่างใด จะมีก็เพียงแต่การที่ทรงตำหนิในภายหลังจากทรงแสดงธรรมคำสอนว่าด้วยการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยการทำอานาปานสติที่ปรากฏในปาราชิกกัณฑ์ที่สามความว่า “ภิกษุทั้งหลาย การกระทำของภิกษุเหล่านั้น ไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนภิกษุเหล่านั้น จึงฆ่าตัวตายเองบ้าง ใช้กันและกันให้ฆ่าบ้าง บางกลุ่มพากันเข้าไปหาตาเถรมิคลิณทิกะ (เพื่อให้ผู้อื่นฆ่าตนเอง)... บ้างเล่า ภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส” ทำให้เป็นเหตุแห่งต้นบัญญัติปาราชิกกัณฑ์ลำดับที่สามถัดจากการเสพเมถุนธรรมและอทินนาทานกรรม ให้บัญญัติพระวินัยที่สำคัญแก่ภิกษุที่ปรากฏชีวิตผู้อื่นจะต้องรับโทษอาบัติปาราชิก แต่ในขณะเดียวกันภิกษุที่พยายามฆ่าตัวตายแต่ไม่สำเร็จนั้นกลับปรากฏว่ามีโทษในทางวินัยคือเพียงการปรับอาบัติทุกกฏซึ่งเป็นอาบัติขนาดเบาในลำดับรองสุดท้ายของอาบัติทุกชนิด แต่อย่างไรก็ดีการทำอัศจรรย์วิบัติกรรมครั้งนี้ถูกกล่าวถึงในอรรถกถาว่าภิกษุเหล่านั้นได้ไปสู่สวรรค์สคติภูมิดังความที่ว่า (ส. ม. อ. (ไทย) 13/985/345) “เราจะแสดงอสุภกถาเพื่อให้ภิกษุเหล่านั้นละความพอใจรักใคร่ พวกเธอ เมื่อได้ฟังอสุภกถานั้นแล้ว เพราะความที่ปราศจากความพอใจรักใคร่ในอัตภาพแล้วจะทำการชำระคตแล้วจะถือเอาปฏิสนธิในสวรรค์ เมื่อเป็นอย่างนี้ การบวชในสำนักของพวกเธอก็จะมีประโยชน์ เพราะเหตุนี้ เพื่ออนุเคราะห์พวกเธอ จึงทรงแสดงอสุภกถา...หากถึงเดือนนี้

พวกภิกษุจะเห็นเรา ก็จะพากันบอกว่า วันนี้มีภิกษุ 1 รูปมรณภาพแล้ว วันนี้ 2 รูป ฯลฯ วันนี้ 10 รูปมรณภาพแล้ว ก็ผลของกรรมนี้ จะเป็นเราหรือคนอื่นก็ตาม ไม่สามารถจะห้ามได้ เรานั้นถึงได้ยินกรรมวิบากนั้น ก็จะทำอะไรได้” เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงรู้อยู่ล่วงหน้าว่าจะเกิดเหตุนี้พระองค์จึงทรงกระทำให้การกระทำอติวินิบาตหมู่ครั้งนี้ไม่สูญเปล่าไปนั่นเอง

2) การอติวินิบาตกรรมของพระฉนณะ

เรื่องราวของพระฉนณะที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นอยู่ในฉนโนวาทสูตร พระสูตรที่ว่าด้วยการให้โอวาทแก่พระฉนณะซึ่งเป็นเหตุการณ์ในขณะที่พระฉนณะมีอาการอาพาธหนักทำให้พระสารีบุตรและพระมหาจุณทะต้องเดินทางเพื่อเข้าเยี่ยม พระฉนณะเกิดความทุกข์ทรมานจากอาการอาพาธทางร่างกายของตนมากและมีความคิดทำอติวินิบาตกรรม ดังความที่พระฉนณะได้กล่าวแก่พระเถระทั้งสองว่า “...(อาการ) เปรียบเหมือนคนที่แข็งแรง 2 คน จับแขนคนที่อ่อนแอกว่าคนละข้างอย่างให้ร้อนบนหลุมถ่านเพลิง แม้ฉนใด อาการเราร้อนในกายของกรรมก็มีมากอย่างยิ่ง ฉนนั้นเหมือนกัน ท่านสารีบุตร กรรมผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกรรมกำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อาการกำเริบปรากฏ อาการทุเลาไม่ปรากฏ ท่านสารีบุตร กรรมผมจักนำศีลตรามา (ฆ่าตัวตาย) กรรมผมไม่ยอมให้มีชีวิตอยู่” (ม. อุ. (ไทย) 14/389/442 – 447) ทำให้พระสารีบุตรต้องห้ามปรามและได้แสดงธรรมเกี่ยวกับเรื่องการยึดถือในกายของตนผ่านวิญญูณทั้งหกและสรุปในตอนท้ายของอรรถกถาว่า “ท่านฉนณะ เพราะเหตุนี้แล แม้การเห็นนี้ ก็เป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ท่านพึงใส่ใจให้ติดต่อดีกาลเป็นนิตย์ บุคคลผู้มีตัณหา มานะและทิฐิอาศัยอยู่ ย่อมมีความหวั่นไหว บุคคลผู้ไม่มีตัณหา มานะและทิฐิอาศัยอยู่ ย่อมไม่มีความหวั่นไหว เมื่อไม่มีความหวั่นไหว ก็มีความสงบ เมื่อมีความสงบ ก็ไม่มีความน้อมไป เมื่อไม่มีความน้อมไป การมาและการไปก็ไม่มี เมื่อไม่มีการมาและการไป ความตายและความเกิดก็ไม่มี เมื่อไม่มีความตายและความเกิด โลกนี้โลกหน้าก็ไม่มี ระหว่างโลกทั้งสองก็ไม่มี นี่แลเป็นที่สุดแห่งทุกข์” (ม. อุ. อ. (ไทย) 3/393/237) ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีตัณหา มานะ ทิฐิ จะปราศจากความสงบและมักจะน้อมนำตนไปหาสิ่งเหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้นำไปสู่การมาและการไปคือการเกิดภพชาติซึ่งก็คือการเกิดดับ และนำไปสู่การมีโลกหน้าซึ่งก็คือการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งถือเป็นที่สุดแห่งทุกข์ แต่อย่างไรก็ดีหลังจากที่พระสารีบุตรกลับไปพระฉนณะก็ยังคงทำอติวินิบาตกรรมจนสำเร็จในภายหลังจากนั้น

3) การทำอติวินิบาตกรรมของพระวักลิ

นอกจากเรื่องของพระฉนณะภิกษุแล้ว ยังมีพระภิกษุอีกรูปหนึ่งที่ได้ทำอติวินิบาตกรรมด้วยเหตุผลใกล้เคียงกันคือเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ทรมานเนื่องด้วยอาการอาพาธรุนแรงนั่นคือพระวักลิ กรณีของพระวักลิที่ปรากฏในวักลิสสูตร (ส. ข. (ไทย) 17/58/157) ซึ่งเป็นพระสูตรที่เป็นที่มาของวลีที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือ “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” ชีวิตในบั้นปลายของพระวักลิก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับพระฉนณะคือมีอาการอาพาธมากจนถึงขนาดที่พระภิกษุทุลเชียวพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปทรงเยี่ยมจากการขอรับรองของพระวักลิผ่านการช่วยเหลือของพระอุปัฏฐากทั้งหลาย เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จถึงก็ได้ตรัสสนทนาธรรมต่อพระวักลิเกี่ยวกับเรื่องอิตตาตัตตวนความยึดมั่นถือมั่นในกาย ทั้งในแง่ของการยึดมั่นถือมั่นของพระวักลิที่มีความมุ่งมาดปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าต่อหน้าพระพักตร์ และในแง่ของการยึดมั่นถือมั่นในกายของตนเองจากอาการอาพาธรุนแรงนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจากไป พระวักลิก็ได้ให้วาทนพรัฏฐากให้ไปทูลแก่พระพุทธเจ้าว่า “...ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่เคลือบแคลง รูป/เวทนา/สัญญา/สังขาร/วิญญูณที่ไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ความพอใจ ความกำหนด หรือความรักใคร่ในสิ่งนั้นไม่มีแก่เรา” และหลังจากที่ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้วก็จากไป เมื่อภิกษุเหล่านั้นจากไปไม่นานพระวักลิก็ได้ลงมือทำอติวินิบาตกรรมจนถึงแก่มรณภาพ

4) การทำอัตวินิบาตกรรมของพระโคธิกะ

ในกรณีของพระโคธิกะภิกษุนี้ปรากฏในโคธิกสูตร (ส. ส. (ไทย) 15/159/205 – 207) ซึ่งเป็นพระสูตรขนาดไม่ยาวมากนักที่กล่าวถึงเหตุการณ์เฉพาะตอนที่พระโคธิกะเข้าสู่การมรณภาพ แต่การกระทำอัตวินิบาตกรรมของท่านมีความมุ่งหมายในการกระทำที่แตกต่างออกไปจากกรณีของพระฉันทะและพระวักลิ เนื่องด้วยเป็นกรณีที่พระโคธิกะพยายามอุทิศกายใจเพื่อบรรลุเจโตวิมุตติ หรือหมายถึงเพื่อความหลุดพ้นแห่งจิตหรือการหลุดพ้นจากกิเลสด้วยอำนาจการฝึกจิตหรือด้วยกำลังสมาธิ เช่น สมาบัติ 8 เป็นเจโตวิมุตติอันละเอียดประณีต (พระพรหมคุณาภรณ์, 2559, 74) แต่ไม่ว่าจะอย่างไรจนถึงหกครั้งหกคราก็ไม่สามารถที่จะดำรงสภาพแห่งเจโตวิมุตตินั้นได้ จึงพิจารณาว่า “เราได้เสื่อมจากเจโตวิมุตติชั่วคราว 6 ครั้งแล้ว ทางที่ดีเราพึงนำศัสตรามา (ฆ่าตัวตาย)” ซึ่งหมายความว่าหากพระโคธิกะคิดจะดำรงเจโตวิมุตติให้ได้อย่างถาวรก็คงเป็นการเหลือกำลัง แต่ถึงกระนั้นในขณะที่ดำรงเจโตวิมุตติชั่วคราวอยู่นั้นหากสิ้นชีวิตลงไปก็เท่ากับว่าเป็นการสิ้นชีวิตพร้อมกับความหลุดพ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเปลี่ยนสภาพแห่งความหลุดพ้นแบบชั่วคราวให้เป็นการหลุดพ้นแบบถาวรโดยอาศัยการทำอัตวินิบาตกรรมเป็นเครื่องมือให้ชีวิตหยุดลงในขณะของสภาวะจิตที่ตนประสงค์ ขณะนั้นมีมารทราบเรื่องจึงได้นำความมาราบทูลแก่พระพุทธเจ้าทำที่จะขออนุญาตเข้าไปห้ามปราม พระโคธิกะโดยอ้างว่าพระโคธิกะยังมีความยึดติดยังไม่บรรลุจึงไม่ควรมรณภาพ แต่พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงเห็นด้วยและทั้งยังทรงตรัสยกย่องพระโคธิกะด้วยว่า “นักปราชญ์ทั้งหลายทำอย่างนี้แล ย่อมไม่หวั่นโยชีวิต” และในท้ายที่สุดพระโคธิกะก็ได้ทำอัตวินิบาตกรรมจนถึงแก่มรณภาพ

5) การเข้าสู่มรณภาพของพระภิกษุโดยเตโชกสิณ

นอกจากนี้ ยังมีปรากฏการณ์ที่ไม่เป็นการทำอัตวินิบาตกรรมโดยตรงแต่ปรากฏบันทึกในพระไตรปิฎกว่าในวันที่พระภิกษุเถระนั้นเห็นว่าจะปรินิพพานนั้นพระอรหันต์ได้เข้าสู่ความตายโดยในเตโชกสิณ คือเจริญสมาบัติด้วยกสิณธาตุไฟเผา ร่างของตนเองจนมอดไหม้ไป ในกรณีของพระพุกกะละพระไตรปิฎกได้กล่าวเพียงคำว่า “...ท่านพระพุกกะละถือลูกตาลเข้าไปยังวิหารทุก ๆ หลัง แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า นิมนต์ท่านผู้มีอายุออกมาเถิด นิมนต์ท่านผู้มีอายุออกมาเถิด วันนี้จักเป็นวันปรินิพพานของเรา...ครั้งนั้น ท่านพระพุกกะละนั่งปรินิพพานในท่ามกลางภิกษุสงฆ์” (ม. อุ. (ไทย) 14/212/245) และในอรรถกถาได้กล่าวเสริมบรรยายถึงวิธีการมรณภาพของพระพุกกะละว่า “แม้เรามีชีวิตอยู่อย่าได้เป็นภาระแก่ภิกษุเหล่าอื่น สรรีระของเราแม้ปรินิพพานแล้ว อย่าให้ภิกษุสงฆ์ต้องเป็นกังวลเลย จึงเข้าเตโชธาตุ ปรินิพพานแล้วเปลวไฟลุกขึ้นท่วมสรีระผิวหนัง เนื้อและโลหิตถูกเผาไหม้สิ้นไป เหมือนเนยใส ยังคงเหลืออยู่แต่ธาตุ ที่มีลักษณะดังดอกมะลิตูม” (ม. อุ. อ. (ไทย) 10/212/142) ในกรณีของพระทัฬหะมัลลบุตรก็เป็นเช่นเดียวกันแต่มีกล่าวถึงเนื้อหาในตอนปรินิพพานเพียงเล็กน้อยว่า (ขุ. อุ. (ไทย) 25/80/343) “...ณ ที่พระทัฬหะมัลลบุตรเหาะขึ้นไปในอากาศ นั่งขัดสมาธิเข้าเตโชกสิณสมาบัติอยู่กลางอากาศ ออกจากสมาบัติแล้วปรินิพพาน สรรีระของเธอลูกไฟเผาไหม้อยู่ นั้น ไม่ปรากฏว่ามีเถาและเขม่าควันเลย มีอุปมาเหมือนเนยใส หรือน้ำมันที่ถูกไฟเผาไหม้ไม่ปรากฏว่ามีเถาและเขม่าควัน” และก็ได้รับการตรัสถึงโดยพระพุทธเจ้าในเชิงยกย่องท่านองว่าเป็นการหลุดพ้นจากเครื่องผูกทั้งหลายในทางโลกแล้วว่า “ไฟที่ลูกโหลง ถูกช่างใช้ค้อนเหล็กตีก็ค่อยๆ มอดดับสนิทลงไป ใคร ๆ รู้ไม่ได้ว่าไฟนั้นไปอยู่ที่ไหน ฉันทิ พระอรหันต์ทั้งหลายผู้หลุดพ้นโดยชอบ ข้ามโอชะเครื่องผูกพันในกามได้หมดแล้วบรรลุถึงความสุขที่ไม่หวั่นไหว ย่อมไม่มีคติที่จะบัญญัติให้รู้กันได้ ฉันทิ” นอกจากนี้กรณีการปรินิพพานของพระอนนทที่แม้ไม่มีกล่าวถึงในรายละเอียดอยู่ในพระไตรปิฎก แต่กลับพบเรื่องราวดังกล่าวในอรรถกถาพาลวรรคว่าด้วยหมวดเรื่องคนพาลเรื่องวนวาสีตสเถรวัตถุ (ขุ. ธ. อ. (ไทย) 20/15/186) ซึ่งความแปลกพิสดารกว่าในสองกรณีก่อนข้างต้นอยู่บ้าง กล่าวคือพระอนนทที่มีความเป็นห่วงว่าหลังจากที่ตนปรินิพพานแล้วจะมีการแย่งอัฐิธาตุกันระหว่างสองฝั่งของแม่น้ำโรหิณี ดังนั้นในการปรินิพพานจึงใช้เตโชกสิณเผา ร่างตนเองและทำ

ให้สรีระธาตุของตนแตกออกเป็นสองส่วนกระจายออกไปสองฝั่งดังความว่า “ถ้าเราจักปรินิพพานที่ฝั่งนี้ พวกที่อยู่ฝั่งโน้นจากการทะเลาะกับพวกอยู่ฝั่งนี้ เพื่อจะถือเอา (อัฐิ) ธาตุ ถ้าเราจักปรินิพพานที่ฝั่งโน้น พวกที่อยู่ฝั่งนี้ก็จักเหมือนอย่างนั้น ความทะเลาะแม้เมื่อจะเกิด ก็จักเกิดขึ้นเพราะอาศัยเราแน่แท้ แม้เมื่อจะสงบ ก็จะสงบเพราะอาศัยเราเหมือนกัน...พระเถระนั่งโดยบัลลังก์ในอากาศประมาณ 3 ชั่วโมงในท่ามกลางแห่งแม่น้ำ กล่าวธรรมแก่มหาชนแล้วอธิษฐานว่า ขอสรีระของเราจงแตกในท่ามกลาง ส่วนหนึ่งจงดกที่ฝั่งนี้ ส่วนหนึ่งจงดกที่ฝั่งโน้น นั่งอยู่ตามปกติแน่นหนาและเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์ เปลวไฟตั้งขึ้นแล้ว สรีระแตกแล้วในท่ามกลาง ส่วนหนึ่งจงดกที่ฝั่งนี้ ส่วนหนึ่งจงดกที่ฝั่งโน้น”

การเข้าสู่การปรินิพพานของพระพุทธปมัลลบุตร พระพิกุลละ และพระอนนทช้างคันนี้ มีความแตกต่างกันกับการทำอัตวินิบาตกรรมด้วยอาวุธเหมือนในกรณีของพระโคธิกะ พระฉันทะ และพระวักลลีที่กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้ แต่เป็นการยุติชีวิตด้วยการใช้เตโชกสิณให้เข้าสู่การปรินิพพานเกิดเป็นไฟเผาร่างตนเอง ในกรณีหลังของการใช้เตโชกสิณนี้จึงจะไม่เป็นการมรณภาพที่ตรงไปตรงมา ในกรณีเหล่านี้มักไม่ค่อยมีผู้คนกล่าวถึงว่าเป็นการทำอัตวินิบาตกรรมของพระภิกษุอย่างการใช้อาวุธ โดยมีมุมมองว่าเป็นการเข้าสู่การปรินิพพานที่จะต้องเกิดขึ้นอยู่แล้วเพียงแต่พระเถระเหล่านั้นเจริญภาวนาด้วยเตโชกสิณจนไฟเผาไหม้ร่างกาย แต่เนื่องจากในคัมภีร์ต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งที่มาของข้อมูลก็ปรากฏความขัดแย้งว่าการมรณภาพของเหล่าพระเถระเกิดขึ้นด้วยเหตุแห่งเตโชกสิณ จึงทำให้ผู้อ่านและผู้ศึกษาที่สืบค้นสามารถที่จะตีความไปในลักษณะของการทำอัตวินิบาตกรรมได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากหากตัดอคติในด้านบวกหรือด้านศรัทธาที่มีต่อบุคคลในพระพุทธศาสนาออกไป ถ้อยคำเท่าที่ปรากฏในพระคัมภีร์ต่าง ๆ การตีความว่าการมรณภาพของพระเถระเหล่านั้นเกิดจากการใช้ไฟจากเตโชกสิณเผาจนร่างมอดไหม้ก็เป็นเรื่องที่สามารถกระทำได้และหากเป็นเช่นนี้แล้วก็อาจถูกพิจารณาในฐานะของการกระทำอัตวินิบาตกรรมก็เป็นสิ่งที่ไม่เกินไปจากความอันปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นรอง

3. วิเคราะห์สถานะการทำอัตวินิบาตกรรมในสมัยพุทธกาล

เบื้องต้นที่สุดเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการทำอัตวินิบาตกรรมที่จะต้องวิเคราะห์ คือ การกระทำความผิดว่าเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อสิกขาบทใดและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องปาณาติบาตกรรมหรือไม่ การวินิจฉัยว่าการกระทำใดเป็นปาณาติบาตกรรมหรือไม่นั้นต้องวินิจฉัยโดยพิจารณาองค์ประกอบของการทำปาณาติบาตว่าเกิดขึ้นครบถ้วนหรือไม่ โดยองค์ประกอบเช่นว่านั้นได้แก่ ประการที่หนึ่ง ปาณ หมายถึงสัตว์นั้นมีชีวิต ประการที่สอง ปาณสญญิตา หมายถึงรู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ประการที่สาม วรกเจตนา หมายถึงมีเจตนาจะฆ่า ประการที่สี่ วรกปโยโค หมายถึงมีความพยายามที่จะฆ่า และประการสุดท้าย เตน มรณ หมายถึงสัตว์นั้นตายด้วยเจตนาที่คิดจะฆ่าดังกล่าวมานั้น ความไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าจะทำการวินิจฉัยการทำอัตวินิบาตกรรมอย่างไร แต่มีปรากฏในคัมภีร์ชั้นรองภูมิความว่า (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2525, 83 อ้างถึงใน พระมหาวิฐานวโร, 2535, 40 - 41) “...ผู้มีนิสัยเบียดเบียนทำลายสัตว์อื่น ๆ ก็ต้องได้รับครหาจากผู้อื่นในระหว่างที่ยังมีชีวิตนั่นเอง และเมื่อตายก็ยังไปเกิดในอบายภูมิมีนรกเป็นต้น...ความว่า ปาณาติบาตกรรม ย่อมไม่มีแก่ผู้ฆ่าตนเองโดยแน่นอน เพราะขาดองค์แห่งปาณสญญิตา ที่ว่าสัตว์มีชีวิตในสัตว์อื่นที่นอกเหนือจากตนเอง...” จะเห็นได้ว่าเป็นการระบุเป็นที่ชัดเจนว่า ปาณาติบาตกรรมนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเป็นการเบียดเบียนทำลายชีวิตสัตว์อื่น และการก่ออัตวินิบาตกรรมย่อมไม่ถือเป็นปาณาติบาตกรรมก็เนื่องด้วยการกระทำนั้นไม่สามารถวินิจฉัยให้ครบองค์ประกอบทุกประการของการก่อปาณาติบาตกรรม

สำหรับในกรณีการทำอัตวินิบาตกรรมที่ไฟสาธินั้นมีข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคัมภีร์ว่าการมรณภาพจำนวนมากของพระภิกษุในครั้งนั้นมีทั้งที่เกิดจากการทำอัตวินิบาตกรรม มีทั้งที่เกิดจากการให้วืวานให้

พระภิกษุด้วยกันฆ่ากันเอง และมีทั้งที่มรณภาพจากการให้อาหารไม่เหมาะสมจนเกิดอาการช็อค ในแง่ของปาราชิก กัณฑ์ลำดับที่สามนั้น ได้กำหนดโทษอาบัติปาราชิกเพียงในกรณีที่พระภิกษุเป็นผู้ลงมือกระทำการพรากชีวิตมนุษย์ด้วยกันเอง ดังที่ปรากฏในตอนท้ายของตติยปาราชิกกัณฑ์ว่า (วิ. มหา. (ไทย) 1/167/139) “ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสิ่งวาสมิได้ สิกขาบทนี้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้” จึงเป็นปัญหาว่าหากเป็นกรณีที่พระภิกษุทำอัตวินิบาตกรรมนั้นจะมีโทษดังเช่นที่บัญญัติไว้ในตติยปาราชิกกัณฑ์ด้วยหรือไม่อย่างไร เมื่อพิจารณาประกอบกับบรรณกถาหาวิภังค์ ตติยปาราชิกกัณฑ์ที่ระบุถ้อยคำเพื่อขยายความเพิ่มเติมว่า “การปลงชีวิตตนเองและการใช้ให้มัลลิกทิกสมณกฤตปลงชีวิตตน ย่อมไม่เป็นวัตถุแห่งปาราชิก ฉะนั้น จึงทรงเว้นการปลงชีวิต 2 อย่างนั้นเสีย ทรงถือเอาการปลงชีวิตกันและกันอันเป็นวัตถุแห่งปาราชิกอย่างเดียว ทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบท ตรัสพระพุทธพจน์มีคำว่า อนึ่ง ภิกษุใด แกล้งพรากกายมนุษย์จากชีวิต ดังนี้ เป็นต้น ก็ในพระบาลีนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ตรัสว่า โมฆบุรุษ ตรัสว่า เต ภิกษุ เพราะภิกษุเหล่านั้นเจือด้วยพระอริยบุคคล” จากถ้อยความในบรรณกถาย่อมหมายความว่ากรณีที่พระภิกษุทำอัตวินิบาตกรรมและการยอมตนให้ผู้อื่นพรากชีวิตไม่ถือเป็นอาบัติปาราชิกในบัญญัตินี้ อีกทั้งกรณีที่พระภิกษุกระทำความผิดวินิบาตกรรมสำเร็จยอมทำให้ชีวิตดับสิ้นลงขาดจากความเป็นภิกษุโดยสภาพการปรับอาบัติจึงไม่สามารถกระทำได้ นอกจากนี้ยังกล่าวขยายความอีกด้วยว่าในบรรดาเหล่าพระภิกษุที่มรณภาพไปนั้น มีจำนวนหนึ่งถือเป็นอริยบุคคลหรือเข้าสู่เส้นทางบรรลุตถธรรมที่เหนือกว่าบุคคลปกติทั่วไปคือนับตั้งแต่บรรลุโสดาบันขึ้นไป ทำให้พบประเด็นที่น่าสนใจว่าการทำอัตวินิบาตกรรมย่อมไม่ส่งผลต่อสภาวะจิตของผู้ที่เข้าสู่กระแสอริยะแต่อย่างใด นอกจากนี้เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าการกระทำดังกล่าวพระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงดำริให้เป็นโมฆบุรุษ ทั้งที่ในการวางกฎเกณฑ์ระเบียบที่เคร่งครัดที่สุดของพระภิกษุอย่างพระวินัยและการต้องอาบัติจะเห็นว่า ในอาบัติทุกลำดับชั้นตั้งแต่อาบัติที่รุนแรงที่สุดอย่างปาราชิกไปจนถึงอาบัติบทเบาที่สุดอย่างทุกภิกษาธิต⁽³⁾ พระพุทธเจ้าต่างก็เคยดำริพระภิกษุสงฆ์ที่กระทำการเหล่านั้นด้วยคำว่า โมฆบุรุษ อยู่บ่อยครั้ง แต่กลับพบว่าในกรณีของพระภิกษุทำอัตวินิบาตกรรมนี้ไม่ปรากฏการดำริจากพระพุทธเจ้าด้วยคำนี้แต่อย่างใด จะมีก็แต่เพียงการดำรินี้เองด้วยเป็นความเสียหายเชิงสังคมของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น (เทียมจิตร พ่วงสมจิตร, 2561, 239) ทำให้ประเด็นนี้อาจเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เห็นว่ามุมมองทัศนคติของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่อการกระทำอัตวินิบาตกรรมนั้นมีได้มีความรุนแรงเหมือนที่ชาวไทยพุทธเข้าใจนัก อีกทั้งย่อมจะไม่สามารถตีความเลยออกไปได้ว่าการกระทำอัตวินิบาตกรรมหมู่ของพระภิกษุเป็นการกระทำที่ส่งผลให้เขาไปสู่หุบเหวหรืออบายภูมิหรือเป็นการกระทำที่ผิดบาปและมีมหันตโทษภายใต้มนทัศน์ของพระพุทธศาสนา นั่นหมายถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไม่ได้มีคติเรื่องโทษจากการทำอัตวินิบาตกรรมอย่างชัดเจน อย่างน้อยที่สุดก็ไม่ปรากฏการให้โทษจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง

กรณีอัตวินิบาตกรรมของพระฉนนะนั้นมีความในบรรณกถาเสริมว่า (ม. อุ. อ. (ไทย) 3/393/237) “ขณะนั้น ความกลัวตายของท่านก็กำเริบ คตินิमितปรากฏขึ้น ท่านรู้ว่าตวยังเป็นปุถุชน เกิดสลดใจ ตั้งวิปัสสนาพิจารณาสังขาร สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เป็นสมมัสสี แล้วก็ปรินิพพาน” ความทรงทราบถึงพระพุทธเจ้าพระองค์ก็ทรงแสดงอย่างชัดเจนว่าไม่ติเตียนการกระทำของพระฉนนะด้วยเหตุที่ว่า “...ตระกูลที่เป็นมิตรตระกูลที่เป็นสหายเหล่านั้น เป็นตระกูลที่ฉนนะภิกษุเข้าไปอาศัยมีอยู่ แต่เราไม่กล่าวว่า ฉนนะภิกษุมิตรตระกูลที่ตนพึงเข้าไปอาศัยด้วยเหตุเพียงเท่านี้ เธอจงจำข้อความนี้ไว้อย่างนี้เถิดว่า เรากล่าวถึงภิกษุที่ละกายนี้เข้าถือกายอื่น ว่ามีตระกูลที่ตนพึงเข้าไปอาศัย ตระกูลนั้นไม่สำหรับฉนนะภิกษุ ฉนนะภิกษุนำศีลรามาจึงไม่ควรถูกติเตียน” น่าจะถอดความหมายได้ว่า การละกายปัจจุบันเพื่อเข้าไปยึดถือกายอื่นในสัมปรายิกเปรียบได้กับการที่พระภิกษุยังมีตระกูลให้ได้พึ่งพาเช่นนั้นถือเป็นการที่ยังไม่ละวางจากอัตตาตัวตน แต่ในกรณีของพระฉนนะพระพุทธเจ้าทรง

ดำรงไว้ได้เป็นเช่นนั้น การกระทำอัตวินิบาตกรรมของพระฉันนะจึงไม่ถูกติเตียนใด ๆ จากพระพุทธเจ้าอีกทั้งยังบรรลอรหัตตผลอีกด้วย

กรณีของพระวักลีนัน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบความว่าถึงแก่ภรรณภาพแล้วจึงเสด็จไปยังที่พำนักของพระวักลีก็ได้ตรัสแก่หมู่สงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายมองเห็นกลุ่มควันกลุ่มหมอกลอยไปทางทิศตะวันออก และทิศเฉียงหรือไม่ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า เห็น พระพุทธเจ้าข้า ภิกษุทั้งหลาย นั่นแลคือมารผู้มึนบวม ค้นหาวิญญานของวักลีกุลบุตรด้วย คิดว่า วิญญานของวักลีกุลบุตรสถิตอยู่ที่ไหน ภิกษุทั้งหลาย วักลีกุลบุตรไม่มีวิญญานสถิตอยู่ ปรินิพพานแล้ว” นอกจากจะไม่ทรงกล่าวติเตียนแล้วพระพุทธเจ้ายังตรัสย้ำถึงพระวักลีกับเทวดาที่ได้สนทนาด้วยว่า “อย่ากลัวเลยวักลี อย่ากลัวเลยวักลี ความตายอันไม่ต่ำช้าจักมีแก่เธอ การทำกาลละจะไม่เลวทราม” และจากการที่พระสูตรกล่าวคำว่า “ปรินิพพานแล้ว” ย่อมหมายความว่าพระวักลีได้บรรลอรหัตตผลแล้ว ในเรื่องนี้สารัตถปกาสนีอรรถกถาได้กล่าวเสริมเอาไว้ว่า (ส. ข. อ. (ไทย) 12/87/343) หลังจากที่พระวักลีได้เอาคมมีดมาเฉือนก้านคอตนเอง ทันใดนั้นทุกขเวทนาก็เกิดขึ้นแก่ท่านตนเองยังเป็นปุถุชนอยู่เลยดังนั้นก็จึงรับว่าเอากัมมัญฐานข้อเดิมมาพิจารณา เนื่องจากว่าท่านยังไม่ได้ละทิ้งกัมมัญฐาน ไม่ซำก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วภรรณภาพไปในเวลาเดียวกัน เกี่ยวกับประเด็นเรื่องการบรรลอรหัตตผลของพระวักลีนันปรากฏความแย้งกันในมโนรทปุณณิรเรกคชาอังคุตรนิกาย เอกกนิบาต กล่าวคือในอรรถกถานี้ระบุว่าพระวักลีได้บรรลอรหัตตผลตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จไปทรงโปรดเยี่ยมที่เขาคิชฌกูฏ (อง. เอกก. อ. (ไทย) 14/208/223) และเมื่อสืบค้นไปในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นข้อมูลชั้นปฐมภูมิกลับพบว่าในขุททกนิกาย อปทาน ในส่วนที่ว่าด้วยวักลีเถรพาหนกลับพบข้อความซึ่งเป็นบันทึกคำกล่าวของพระวักลีว่า “พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมเทศนา คือความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธทั้งหลายอีก ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึงธรรมนั้นแล้ว จึงได้บรรลอรหัตตผล ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคผู้ทรงพระปริชามาก ทรงบรรลจรณธรรม ทรงประกาศข้าพเจ้าว่าเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายสัทธาธิมุตในท่ามกลางบุรุษผู้ควรบูชาอย่างยิ่ง” นั้นหมายความว่าหากต้องเลือกให้ความสำคัญกับความตรงเชิงเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และในลำดับชั้นของพระคัมภีร์จึงต้องยึดเอาข้อความที่อยู่ในพระไตรปิฎกก่อนคัมภีร์ในชั้นรองลงมา เช่นนี้จึงหมายความว่าพระวักลีได้บรรลอรหัตตผลก่อนที่จะเข้าสู่การมรณภาพดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาอังคุตรนิกายเอกกนิบาตมากกว่าที่ปรากฏในอรรถกถาสังยุตตนิคายขันธวรรค อีกทั้งข้อความในตอนท้ายของประโยคดังกล่าวก็เป็นที่ตรงกันกับบันทึกในเอตทัคควรรค ซึ่งกล่าวถึงพุทธบริษัทผู้เป็นเลิศในด้านต่าง ๆ พบว่ามีระบุถึงพระวักลีว่ามีฐานะเป็นเอตทัคคด้วยคำว่า (อง. เอกก. (ไทย) 20/208/27) “...เลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา” อีกด้วย ในแง่นี้เองจึงเห็นได้ว่าแม้พระอรหันต์ที่บรรลแล้วกระทำอัตวินิบาตกรรมก็ยังไม่มียผลเป็นการเปลี่ยนแปลงสถานะแห่งความบรรลธรรมนั้น เมื่อพระวักลีซึ่งมีสภาวะจิตที่บรรลอรหัตตผลแล้วภรรณภาพไปจึงเป็นการปรินิพพานที่ดับไม่เหลือ

กรณีของพระโคธิกะซึ่งอาศัยการทำอัตวินิบาตกรรมเพื่อวัตถุประสงค์แห่งความหลุดพ้น และความเป็นที่ปรากฏว่ากลวิธีของพระโคธิกะนี้เองทำให้ท่านสามารถที่จะบรรลสิ่งที่ท่านตั้งใจหวังไว้จริง ๆ โดยได้มีบทสนทนาซึ่งเป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับพระโคธิกะความตอนหนึ่งว่า (ส. ส. (ไทย) 15/159/205 – 207) “...นักปราชญ์ทั้งหลายทำอย่างนี้แล้วย่อมไม่หวั่นไหวชีวิต พระโคธิกะถอนตัณหาพร้อมทั้งราก ปรินิพพานแล้ว...ภิกษุทั้งหลาย นั่นแลคือมารผู้มึนบวม ค้นหาวิญญานของโคธิกกุลบุตรด้วยคิดว่า วิญญานของโคธิกกุลบุตรสถิตอยู่ ณ ที่ไหน ภิกษุทั้งหลาย โคธิกกุลบุตรไม่มีวิญญานสถิตอยู่ ปรินิพพานแล้ว...นักปราชญ์ผู้ใดสมบูรณ์ด้วยปัญญา มีปกติเพ่งพินิจ ยินดีในนิมิตทุกเมื่อ พากเพียรอยู่ตลอดวันและคืน ไม่เสียตายชีวิต ชนกะกองทัมัจจุแล้ว ไม่กลับมาสู่ภพใหม่ นักปราชญ์นั้น คือโคธิกกุลบุตรได้ถอนตัณหาพร้อมทั้งราก ปรินิพพานแล้ว” นั้นหมายถึงพระโคธะในขณะที่ทำอัตวินิบาตกรรมก็สามารถบรรลอรหัตตผลได้ในคราว

เดียวกันสมความมุ่งหมายที่ตั้งใจไว้ในลักษณะของชีวิตสมสึสี ในกรณีของพระโคธิกะนี้พระพุทเจ้าไม่ทรงทักทวนทั้งที่สามารถกระทำได้โดยการทูลขอของมาร นอกจากนี้แล้วยังตรัสยกย่องพระโคธิกะว่าเป็นนักปราชญ์ผู้ไม่ห่วงใยชีวิตด้วย เหล่านี้แสดงให้เห็นได้ชัดว่าอติวินิบาตกรรมนั้นมิได้เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุพระนิพพานแต่อย่างใด สภาวะจิตของผู้กระทำจึงมีความสำคัญสูงกว่าวิธีการหรือสาเหตุแห่งการสิ้นชีวิต

กรณีของการเข้าเตโชกสินของพระพักุล พระทัฬหฬลลบุตร และพระอานนทจนถึงแก่ภรรณภาพนั้น แม้จะเป็นกรณีที่ไม่ตรงไปตรงมาว่าเป็นการอติวินิบาตกรรมหรือไม่ แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าหากพิจารณาเพียงถ้อยคำที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นรองชวนให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าการกระทำเช่นนี้จะเป็นอติวินิบาตกรรมรูปแบบหนึ่ง แต่ไม่ว่าจะตีความการกระทำเช่นนี้เป็นอติวินิบาตกรรมหรือไม่ก็ตาม เมื่อพิจารณาข้อมูลแวดล้อมประกอบกันก็ไม่พบว่ามีการผิดในทั้งสามกรณีที่ยกขึ้นศึกษานี้ได้รับการประเมินคุณค่าในทางจริยศาสตร์จากพระโอษฐ์ของพระพุทเจ้าโดยตรง จะมีก็แต่เพียงในกรณีของพระพักุลที่กล่าวด้วยตนเองว่าจะเข้าสู่การปรินิพพาน นอกจากจะไม่มีพุทพจน์ที่กล่าวถึงกรณีเหล่านี้โดยตรงแล้ว ถ้อยความที่ปรากฏในการบันทึกของพระคัมภีร์ทั้งมวลก็ดูจะไม่มีการประเมินคุณค่าในเชิงจริยศาสตร์ต่อการกระทำเหล่านี้ อย่างชัดเจนเช่นกัน ดังนั้นเมื่อไม่มีปรากฏการตำหนิจากฝ่ายใดเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในพระคัมภีร์ต่าง ๆ ก็ย่อมไม่สามารถจะถือได้ว่าการกระทำในลักษณะนี้เป็นการประกอบกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมอย่างชัดเจน เช่นนี้แล้วหากตีความว่าการกระทำเหล่านี้ไม่เป็นอติวินิบาตกรรมก็คงไม่มีประเด็นใดจะกล่าวถึงต่อไป แต่หากตีความว่าการกระทำเหล่านี้เป็นอติวินิบาตกรรมแล้วก็ย่อมถือได้ว่าการกระทำเหล่านี้ไม่เป็นการกระทำที่ต้องห้ามตามคติของพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่นเดียวกัน

หากพิจารณาในภาพรวมตามเกณฑ์การตัดสินทางพุทพจริยศาสตร์ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ และ พระมหา มหวิมล ปริสุตโต, 2561, 212) แล้วการกระทำใด ๆ จะเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ก็นั้นย่อมไม่ได้ขึ้นกับรูปแบบของการกระทำ แต่ต้องขึ้นอยู่กับหลักห้าประการคือ การกระทำนั้นทำไปโดยมูลเหตุใด เกื้อกูลต่อสภาวะที่ดีของชีวิต จิตใจหรือไม่ เป็นการกระทำที่ขัดต่อมโนธรรมสำนึกหรือไม่ มีวิญญูชนหรือบัณฑิตให้การยอมรับเพียงใด และ ผลของการกระทำเป็นการเบียดเบียนผู้ใดหรือไม่ ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าการกระทำในกรณีที่ศึกษา ข้างต้นที่พระพุทเจ้าไม่ทรงตำหนิทั้งยังได้รับการยอมรับด้วยพระองค์เอง หากเป็นการกระทำที่ทำไปโดยกุศลมูล เกื้อกูลให้เกิดสภาวะทางจิตใจที่ดี ผลของการกระทำไม่เป็นการเบียดเบียนผู้ใด และแม้ว่าจะรู้สึกละอายใจกับการกระทำที่ไม่ถูกต้องนักแต่เมื่อทำไปโดยมีเหตุผลที่ดีข้างต้นสนับสนุนก็ย่อมไม่ขัดต่อมโนธรรมสำนึก แม้การกระทำอติวินิบาตกรรมหมู่ที่ไพศาลที่พระพุทเจ้าทรงตำหนิในเชิงสังคมบ้างแต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุพุทพจริยศาสตร์ขั้นสูง (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ และ พระมหา มหวิมล ปริสุตโต, (2561), 200) คือการเข้าสู่กระแสธรรมะแต่อย่างใด เช่นนี้แล้วก็ย่อมต้องถือว่าพุทพจริยศาสตร์มิได้มองอติวินิบาตกรรมไปในทางดีหรือชั่ว แต่มองอติวินิบาตกรรมเป็นเพียงการกระทำหนึ่ง ๆ ที่สามารถเป็นได้ทั้งในทางดีและทางชั่วขึ้นกับเงื่อนไข เรื่องมูลเหตุการกระทำและสภาวะทางจิตใจของผู้กระทำเป็นหลักนั่นเอง

4. บทสรุป

ในทรรณะของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นเมื่อสกิดเอาหลักการที่แท้ันว่าด้วยการประเมินคุณค่าแล้วพบว่า ในเชิงพุทพจริยศาสตร์นั้นมิได้มีการวางหลักเกณฑ์และประเมินคุณค่าของการกระทำอติวินิบาตกรรมไว้อย่างเป็นหลักการตายตัว กล่าวคือในมุมมองของพระพุทธศาสนาองการกระทำดังกล่าวนั้นในฐานะเป็นกลางในทางจริยศาสตร์ (neutral) ไม่ได้มองอย่างเป็นบวกหรือเป็นลบ ไม่ได้มองอย่างเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลที่จะนำไปสู่คุณค่าสูงสุดในทางจริยศาสตร์หรือก็คือมิได้ประเมินคุณค่าของการทำอติวินิบาตเอาไว่ว่างหน้า เพียงแต่มองการลงมือพรากชีวิตเป็นเพียงการกระทำหนึ่ง ๆ (action) ซึ่งอาจจะนำไปเพื่อบรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ที่กุศล

หรืออภุศลก็ได้ ในแง่นี้เองการรับรู้คุณค่าของการกระทำที่เป็นการพรากชีวิตตนเองจึงต้องอาศัยหลักเกณฑ์อื่นมาเพื่อประกอบการประเมินด้วย หากกล่าวในอีกนัยหนึ่ง การกระทำอันเป็นการพรากชีวิตตนเองนั้นอาจมีสถานะในทางจริยศาสตร์ที่เป็นได้ทั้งเครื่องมือในการประกอบกุศลกรรม เช่น การดำรงไว้ซึ่งฉันทสมาบัติขั้นสูงหรือเป็นการสร้างเงื่อนไขเพื่อให้เกิดการปรับสภาวะจิตของตนเองไปสู่การหลุดพ้น หรืออาจเป็นเครื่องมือในการประกอบอภุศลกรรม เช่น การฆ่าด้วยอารมณ์โมโหหรือเพื่อประสงค์ต่อทรัพย์อันเป็นการตอบสนองโทสะหรือโลภะตนเองก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นกับรากฐานของเจตนาที่มุ่งให้เกิดการกระทำนั้น ๆ ว่าเป็นมูลของการกระทำในทางใด หากมีแรงจูงใจจากกุศลมูลคืออโลภะ โมหะ โทสะ การกระทำนั้นก็ย่อมเป็นกุศลกรรม ในทางตรงกันข้ามหากมีแรงจูงใจจากอกุศลมูลคืออโลภะ โมหะ โทสะ การกระทำนั้นก็ย่อมเป็นอกุศลกรรมดุจกัน ประกอบกับการพิจารณาภาวะของจิตในช่วงสุดท้ายของชีวิตหากเป็นสภาวะจิตที่หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตัวตนทั้งปวง การกระทำอัตวินิบาตกรรมก็ไม่ส่งผลร้ายต่อผู้กระทำให้ลงไปสู่ทุกข์ จากการศึกษาดังนี้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ว่าผลลัพธ์ของการกระทำอัตวินิบาตกรรมจะเป็นไปได้ทั้งในทางดีหรือร้ายก็ได้ โดยจะเป็นไปในทางใดนั้นย่อมจะขึ้นอยู่กับสภาวะทางความคิดหรือจิตของปัจเจกบุคคลอันเป็นการยากที่จะสามารถประเมินด้วยบุคคลภายนอกได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าในสำหรับเรื่องอัตวินิบาตกรรมแล้วพุทธจริยศาสตร์ยึดถือเอาสภาวะของจิตใจเป็นสิ่งที่มีความหมายรูปแบบของการกระทำนั่นเอง

บรรณานุกรม

- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และ พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม. (2561). **ทฤษฎีและปัญหาจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: บริษัท คอมม่า ดีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด.
- เทียมจิตร พ่วงสมจิตร. (2561). **ความย้อนแย้งของการฆ่าตัวตายว่าด้วยทัศนะทางวิชาการเชิงพุทธกับความเชื่อของคนไทยและพุทธทัศนะ**. วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม), 209 - 248.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2525). **ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถลักขณีกา ปรีเฉทที่ 5 เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: สุทธิสารการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 27. มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธรูปศาสนาของธรรมสภา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- John Keown. (2004). **Euthanasia, Ethics and Public Policy an argument against legislation**. Cambridge: Cambridge University Press.